

Kirja-arvio

Tehdasyhteisön huumori lujittavana resurssina

Niina Naarminen. 2018. *Naurun voima: Muistitietotutkimus huumorin merkityksestä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Tampere: Työväen historian ja perinteentutkimuksen seura. 427 sivua.

Eerika Koskinen-Koivisto

Niina Naarminen folkloristiikan alan väitöskirjassa *Naurun voima: Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä* (2018) tehdasyhteisöä ja sen muistitietoa lähestyttään muutoksen näkökulmasta. Naarminen tutkii Tikkakosken metalli- ja asetehtaan tehdasyhteisöä, joka kärsi 1990-luvulla rajusta rakennemuutoksesta, joka johti tehtaan lakkauttamiseen. Tutkimuksessa Naarminen kysyy, millaisia mentaalisia ja käytännöllisiä merkityksiä muistitiedolla on yksilöille ja yhteisöille pohtien, voiko muistitieto toimia yhteisöllisten identiteettien ylläpitäjänä myös rakennemuutoksen jälkeen. Keskeinen Tikkakosken tehdasyhteisön yhteisöllisyyden ilmauksista ja muistitiedon lajeista on huumori, jota Naarminen tarkastelee sekä yhteiskuntaluokan sekä yhteiskunnallisen ja sosiaalisen murroksen näkökulmista. Naarminen haastatteli tutkimukseensa tehdasyhteisön eri sukupolvien edustajia, joiden muistelu kohdistui eri aikakausiin ja ajankohtiin. Hän on myös itse tutkinnut tehdasyhteisön entinen jäsen ja työskenteli tehtaassa kahden vuoden ajan ennen sen lakkauttamista. Tutkimus ammentaa muistitietohaastattelujen ohella kirjoittajan henkilökohtaisesta elämästä ja elämäkokemuksesta otteella, jota hän nimittää *autobiografiseksi etnografiaksi*. Tämä on kuitenkin vain yksi metodologinen juonne monipuolisessa tutkimuksessa.





Radikaalista muistitietotutkimuksesta yhteiskunta- ja mikrohistoriaan sekä mielen maisemiin

Naarminen kiinnittyy tutkimuksessaan niin muistitietotutkimuksen kuin mikrohistorian ja mentaliteettien historian tutkimusperinteeseen. Hän pohtii omaa asemaansa yhteisön sisäryhmäläisenä *etäistämisen* käsitteen avulla. Hänelle se tarkoittaa, että mikrohistoriallisen tason tarkastelun ohella hän on aika ajoin sijoittanut tutkimuskohteensa myös makrolinssin alle. Hän myös tiedostaa, että muistitieto on vuoropuhelua: jokainen haastateltava muistaa menneisyyden omalla laillaan – myös tutkija itse – ja eri henkilöiden muistojen ja muistikuvien välillä on väistämättä ristiriitoja. Naarminen sijoittaakin tutkimuksensa folkloristiikan lisäksi *radikaaliin muistitietotutkimukseen*, jonka hän määrittelee Alessandro Portelliin (2006) nojaten huolellisena paneutumisena lähdeaineistoon ja sen moniäänisyyteen. Myös haastattelijan rooli nähdään radikaalin muistitietotutkimuksen voimavarana: tutkija on mukana kertomuksessa ja yksi tarinan henkilöahmoista.

Tehdasyhteisön muistitiedon tarkastelussa Naarminen korostaa *arkielämän historian* ja *kansanomaisen historian* näkökulmia. *Mentaliteettien historian* tutkimuksessa ja muistitietotutkimuksessa kansanomaisen historia määrittyy tutkittavan yhteisön itse tuottamakasi ja totena pitämäksi käsitykseksi omasta menneisyydestään, mikä on usein valtavirran ulkopuolelle jätetty näkökulma. Tikkakosken tehdasyhteisössä oman yhteisön jäsenen kertomaa on pidetty luotettavampana tietona kuin kirjoitettua paikallishistoriikkaa. Naarminen tuo esiin, että hänen keräämässään muistitietoaineistossa yksi tällainen yhteneväinen tulkinta, joista lähes kaikki haastateltavat ovat yksimielisiä, on vuoden 1918 sota.

Edellä mainittujen suomalaisessa muistitietotutkimuksessa paljon käsiteltyjen näkökulmien ohella Naarminen pohtii kiinnostavalla tavalla tehdasyhteisön jäsenten mielen maisemia kuulemisen ja tulkitsemisen viitekehyksestä. Hän nostaa kuulemisen ja kuulopuheet tärkeäksi elementiksi omassa tutkimuksessaan. Muistitietohaastattelut toivat Naarmiselle tietoa kuulemiseen liittyvästä dynamiikasta, hiljaisuuksista, väärintulkinnoista ja ristiinpuhumisesta. Vaikka tehdasyhteisön kieli oli hänelle ennestään tuttua, tarjosi se – yhdessä viittauksen omaisen viestinnän ja muun non-verbaalisen kommunikaation huomioimisen ohella – oivalluksia esimerkiksi hierarkioihin ja luokka-ajatteluun perustuvasta maailmankuvasta. Varuskunta- ja tehdaspaikkakunnan eritasoiset valta-asetat tulivat näkyväksi myös kerronnassa vilahtelevien aistimuistojen kuten pillin vihellysten ja lentokoneiden melun kylästämiä äänimaisemien kautta.

Näkökulmia tehdasyhteisön huumorin sävyihin

Sosiaalistuminen yhteisön tapoihin, arvoihin ja normeihin tapahtuu pienissä ja tiiviissä yhteisöissä usein suullisen perinteen ja erityisesti huumorin kautta. Huumorissa on kyse kommunikaatiosta, johon piiloutuu monimutkaisia merkityksiä ja hienovaraisia vivahteita. Naarminen pohtii tutkimuksessaan tehdasyhteisön huumoria monipuolisesti tarkastellen huumorin käyttöä ja tarkoitusta erityisesti vallankäytön näkökulmasta. Hän kysyykin, mitä tehdasyhteisön huumorilla saavutetaan ja mitä sillä paetaan sekä miten se tuo esiin eriarvoisuuden kasvu- ja syntyprosesseja.

Huumoriperinteen tarkastelussa Naarminen keskittyy kiistämisen kulttuuriin ja vastakulttuuriin. Folkloristina hän näkee tehdasyhteisön huumorin pitkässä, keskiajalta periytyvässä



karnevalistisen perinteen ja trickster-hahmojen jatkumossa, jossa alistetussa asemassa olevat kääntävät valta-aseman edukseen huumorin avulla. Tämä on yksi huumorin tutkijoiden tunnistamista kolmesta huumorin ilmenemistilanteesta, joista kaksi muuta liittyvät yhteensopimattomuuteen ja huojennukseen. Kiistämisen kulttuuria tarkasteltaessa valta-asema on toki tärkeä huumorin konteksti, mutta kiinnostavaa on, ettei valta-asemaa pyritä yleensä kumoamaan, vaan käyttämään sitä yhteisen naurun resurssina ja yhteisöä lujittavana elementtinä.

Sukupuolen kohdalla Naarminen korostaa, ettei huumori, etenkin seksuaaliväritteinen huumori, jakanut yhteisön jäseniä sukupuolen mukaan. Kuten monissa muissakin työläis- ja tehdasyhteisöissä naiset osallistuivat vitsailuun antaumuksella, eivätkä pitäneet sitä kiu-sallisena. Naarminen toteaa suomalaisen kansanperinteen tutkijoihin viitaten, että myös pienissä agraariyhteisöissä seksuaalisuudesta tehtiin jokapäiväistä puhumalla siitä paljon. Naarminen tulkitsee myös, että seksuaalisävytteinen huumori sisältääkin paljon itseironiaa, mikä hälventää siihen kytkeytyvää valtaa. Naarmisen mukaan ironia on tyypillistä myös muille konventionaalisille ilmaisumuodoille kuten rap-musiikille, joissa toisaalta korostetaan sukupuolten eroja mutta myös leikitellään ja ylitetään niitä. Rajojen vetäminen ja tulkintojen tekeminen sopivasta ja epäsovivasta ei ole itsestään selvää eikä varsinkaan helppoa lajia ja yhteisöä huonosti tuntevalle.

Sisäpiirin ja omakohtaisuuden monipuolista pohdintaa

Naarmisen tutkimuksesta on helppo todeta, että sen menetelmä- ja teoriapohja on vankka ja tutkijan paikantuminen on kirjoitettu auki huolella. Erityisen syvällisesti Naarminen on pohtinut tutkimuksessaan omaa sisäpiiriläisyyttään, omaa lapsuuttaan ja nuoruuttaan tehdasyhteisössä ja myöhempää suhdetta yhteisöön tutkijan roolista käsin. Omakohtaisuuden ja sisäpiiriläisyyden pohdinta kulkee tutkimuksessa luontevasti mukana, mikä on sujuvan etnografisen kirjoittamisen taitolaji. Tutkijan rooli ei ollut tutkimuksen teon aikana – eikä sen valmistumisen jälkeenkään – itsestään selvä ja ongelmaton. Naarmisen tutkimus tuokin monipuolisella tavalla esiin, miten syvässä sosiaalisten jakojen ja eriarvoisuuden kokemukset ja niille perustuva maailmankuva istuvat ja miten ne vaikuttavat ihmisten arkeen tiiviiden teollisuusyhteisöjen purkautumisen jälkeenkin.

Kirjallisuus

Portelli, Alessandro. 2006. "Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen." Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*, toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen, 49–64. Helsinki: SKS.

Filosofian tohtori Eerika Koskinen-Koivisto työskentelee tutkijana Historian ja etnologian laitoksessa Jyväskylän yliopistossa.